

DIDŽIOSIOS STRATEGIJOS PRIELAIDOS IR PERSPEKTYVOS XX–XXI AMŽIŲ SANDŪROJE

KRISTINA BAUBINAITĖ

Straipsnyje analizuojama Didžiosios strategijos raida istorijoje ir nacionalinių valstybių didžiųjų strategijų perspektyvos šiuolaikiniame pasaulyje. Nagrinėjama valstybių, turinčių Didžiąją strategiją, patirtis, tokios strategijos poreikio ir paskirties XXI a. problema. Teigiama, kad globaliame pasaulyje nesumenkėjo nacionalinės Didžiosios strategijos reikšmė ir poreikis – pakito tik jos įgyvendinimo aplinka ir sąlygos. XXI a. Didžiojoje strategijoje valstybės „įsitvirtinimo po saule“ sąvoką keičia „įsitinklinimo“ koncepcija, kuri reiškia valstybės pastangą išnaudoti globalizacijos teikiamas galimybes nacionalinės plėtros tikslais. Vakarų pasaulio valstybės nėra natūraliai „pasmerktos“ didėjančios gerovės, kylančios kokybės ir sanglaudos vizijos išsipildymui. Vakarietiškosios Didžiosios strategijos, paremtos liberaliosios demokratijos koncepcija, modelio plėtros sėkmė priklausys ne tik nuo globalizacijos jėgų logikos, bet ir nuo sprendimų, kuriuos privalės priimti valstybių vyriausybės. Tai gali aktualinti nacionalinių didžiųjų strategijų poreikį.

Kristina Baubinaitė – Mykolo Romerio universiteto doktorantė (el. paštas: kristina.baubinaite@gmail.com).

© Kristina Baubinaitė, 2011

Straipsnis įteiktas redakcijai 2010 m. gruodžio 14 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2011 m. vasario 19 d.

Ivadas

Teiginys, kad pasibaigus Šaltajam karui sumažėjo tiesioginių karinių grėsmių valstybių nacionaliniam saugumui tikimybė, yra virtęs kliše. Akademiniam diskurse gausu diskusijų dėl nacionalinių valstybių strateginių plėtros krypčių, naujų pasaulio saugumo ir plėtros galimybių. Šias diskusijas lydi nacionalinių ir antnacionalinių institucijų rengiami strateginiai dokumentai. Šiuolaikiniame pasaulyje instrumentinę nacionalinės valstybės galią vis dažniau pakerta ekonominė globalizacija, medijų ir elektroninės komunikacijos, nusikalstamumo, socialinio protesto globalizacija ir tarptautinio terorizmo pavidalu besireiškianti maišto globalizacija¹. Tai kelia nacionalinių valstybių galimybių savarankiškai (ar kartu su kitomis šalimis) atsakyti į šiuos iššūkius, projektuojant savo plėtrą tvirtai institucionalizuotomis priemonėmis, t. y. parengiant ir įgyvendinant didžiąsias strategijas, klausimą.

Čia pat galima kelti ir kitą klausimą – ar reikia tokių strategijų? Galbūt Vakarų pasaulio valstybės, „įsitinkinusios“ NATO, Europos Sąjungos (ES) ir kitose antnacionalinėse struktūrose, yra natūraliai „pasmerktos“ didėjančios gerovės, kylančios kokybės ir sanglaudos vizijos išsipildymui? Ar globalizacijos sąlygomis įmanoma ir ar reikėtų savarankiškai projektuoti nacionalinių valstybių gyvenimą? Kokia valstybių, turinčių Didžiąją strategiją, patirtis?

Visi šie klausimai yra straipsnio objektas. Straipsnio tikslams įgyvendinti taikomas analitinis aprašomasis tyrimo metodas. Straipsnio tikslas – išsiaiškinti Didžiosios strategijos sąvokos ir turinio raidą istorijoje ir išanalizuoti nacionalinės valstybės Didžiosios strategijos perspektyvas šiuolaikiniame pasaulyje. Tikslui įgyvendinti formuluojami šie uždaviniai:

¹ Castells M., „Informacijos amžius. Ekonomika, visuomenė ir kultūra“. II tomas, *Tapatumo galia*, Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2006, p. 291.

- pateikti Didžiosios strategijos apibrėžimą;
- pristatyti didžiųjų Vakarų pasaulio valstybių didžiąsias strategijas, atskleisti jų prielaidas ir ypatumus;
- išanalizuoti didžiųjų strategijų poreikio ir paskirties XXI a. problemą.

1. Didžiosios strategijos samprata ir turinio prielaidos

Yra daugybė strategijos sampratų ir apibrėžimų, bet pačia bendriausia prasme strategija – tai sprendimų visuma, apibrėžianti svarbiausius organizacijos ateities tikslus ir veiksmus bei priemones tiems tikslams pasiekti². Atskirą „nišą“ įvairių strategijų struktūroje užima vadinamoji Didžioji strategija.

Didžiosios strategijos kilmė – karybos ir valstybės valdymo sritis, nes jos labiau nei bet kuri kita kolektyvinės žmonių veiklos sritis reikalauja įtraukti ir projektuoti įvairių priemonių santykius bei ryšius ilgalaikėje perspektyvoje³. Didžioji strategija – tai tikslingas ir kryptingas visų prienamų galios ir įtakos priemonių naudojimas, siekiant tautos, valstybės ar jų grupės išlikimo ir saugumo. Tai ilgalaikė strategija, dažniausiai implikuojanti globalius valstybės interesus ir siekį dalyvauti globaliuose politikos procesuose. Savo forma, struktūra ir turiniu nuo kitų strategijų ji skiriasi tam tikru „totalumo“ aspektu. Didžiosios strategijos paskirtis – koordinuoti ir kreipti visus tautos ar tautų grupės išteklius, siekiant ilgalaikių tikslų, kuriuos apibrėžia fundamentalūs politiniai sprendimai⁴.

² Vasiliauskas A., *Strateginis valdymas*, Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2007, p. 21.

³ Kennan G. F., „The Experience of Writing History“, Vaughn S. (ed.), *The Vital Past: Writings on the Uses of History*, Athens: University of Georgia Press, 1985, p. 97.

⁴ Feaver P., *What is Grand Strategy and why do we need it?* 2009, < http://shadow.foreignpolicy.com/posts/2009/04/08/what_is_grand_strategy_and_why_do_we_need_it >, 2009 04 08.

Šio straipsnio objektas yra šiuolaikinė – XX–XXI a. – Didžioji strategija. Pasak britų istoriko M. Howardo, Didžioji strategija XX a. pirmojoje pusėje – tai valstybės materialinių, žmogiškųjų ir pramonės išteklių mobilizacija bei tarptautinių aljansų projektavimas, siekiant nacionalinės politikos tikslų⁵. Ši samprata paskelbta 2001 m., tačiau kur kas anksčiau – 1928 m. – kitas britų istorikas, karo istorijos specialistas B. H. Liddellis Hartas pateikė Didžiosios strategijos sampratą, kuri nėra tiesiogiai siejama su konfliktu ir karu: „[...] nors Didžiosios strategijos sąvoka apima galimo karo tikimybę, ji visuomet ir būtinai implikuoja taikos perspektyvą.“⁶

Kiekvienos valstybės nacionaliniams interesams ir strategijai, kurioje išdėstoma, kaip tie interesai bus ginami, turi įtakos įvairių veiksmų kompleksas. Kai kurie jų – stabilūs ir nekinta (pvz., valstybės geografinė padėtis), kiti – iš dalies stabilūs arba kinta lėtai (pvz., geopolitinė situacija, istorinių tradicijų refleksija, strateginė kultūra, valstybės santykinė galia); dar kiti – kinta labai greitai (pvz., politiniai, ekonominiai, kultūriniai valstybių interesai, valstybės ir tarptautinė saugumo aplinka ir valstybės elito jos suvokimai)⁷. Šie veiksniai amžiams bėgant formuoja valstybių strateginę kultūrą, o ji lemia skirtingus valstybių Didžiosios strategijos bruožus ir strateginius pasirinkimus.

Šiame kontekste kyla klausimas: kas yra matas, leidžiantis spręsti, ar valstybė turi Didžiąją strategiją? Viena vertus, valstybė natūraliai dalyvauja globalios politikos procesuose, ji gali paskelbti savo Didžiąją strategiją ir populiarinti ją pasaulyje bei visuomenėje. Kita vertus – nusišalinimas nuo aktyvaus vaidmens pasaulio politikoje taip pat gali būti veiksminga valstybės Didžioji strategija (Liuksemburgo,

⁵ Howard M., „Grand Strategy in the Twentieth century“, *Defence Studies* (1) (Spring 2001), p. 2.

⁶ Liddell Hart B. H., *Strategy*, London: Faber & Faber, 1967. 2nd rev. ed., p. 322.

⁷ Gray C. S., „Strategy in the Nuclear Age: The United States 1945–1991“, Murray Williamson, Knox MacGregor and Bernstein Alvin (eds.), *The Making of Strategy: Rulers, States and War*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

Šveicarijos ir kt. atvejai). Šia prasme svarbiausias Didžiosios strategijos komponentas – valstybės plataus masto savirefleksija (postmodernybės amžiuje – galbūt „savireklama“ globalioje visuomenėje) ir kryptingas judėjimas užsibrėžtų tikslų link. Čia pat keltinas kitas klausimas: kokiais kriterijais remiantis vertinama didžiųjų strategijų įgyvendinimo sėkmė? Vieno atsakymo čia negali būti. Viena vertus, Didžiosios strategijos įgyvendinimo sėkmę tarsi demonstruoja valstybių išlikimas, saugumas (bent jau karinių veiksmų nebuvimo valstybės teritorijoje prasme), ekonominė galia, lyginant su kitomis šalimis, ir kt. Kita vertus, tokie pamatiniai valstybių interesai kaip suverenumas, nepriklausomybė kartais užtikrinami kitų tarptautinės bendruomenės veikėjų tikslų įgyvendinimo sąskaita (čia neabejotinai veikia tradicinės „galios geopolitikos“ arba – stipresniojo – logika). Galiausiai, šiuolaikiniame pasaulyje nacionalinėms valstybėms ėmus dalytis suverenitetu su nevalstybiniais subjektais – dar sunkiau įvertinti valstybės Didžiosios strategijos įgyvendinimo prielaidas.

Bet kuri strategija turi tikslus ir priemones jiems pasiekti. Tradiciniai valstybių tikslai ir interesai yra:

- nepriklausomybė;
- įtakos plėtra;
- siekis užvaldyti naujas teritorijas arba išplėsti įtakos sferas.

Klasikinės priemonės, kuriomis siekiama šių tikslų:

- ginkluotosios pajėgos,
- materialiniai ištekliai,
- sąjungininkai⁸.

Materialinių išteklių reikia karinėms pajėgoms išlaikyti, tačiau karinės pajėgos gali ir didinti turtą – užkariaudamos naujas teritorijas ir jose esančius išteklius, saugodamos prekybos kelius ir pan. Be to, turtas visais laikais padėdavo pritraukti ir išlaikyti sąjungininkus. Iki XVIII a. pabaigos tarptautinių santykių projekcijos iš esmės

⁸ Howard, p. 2.

buvo grindžiamos šiais trimis elementais. Po Prancūzijos didžiosios revoliucijos minėtus elementus papildė viešoji nuomonė. Didėjant visuomenės dalyvavimui valstybės valdyme, viešoji nuomonė darėsi vis svarbesnė sprendžiant karinių pajėgų planavimo ir materialinių išteklių naudojimo (pvz., mokesčių rinkimo) klausimus. XX a., sparčiai tobulėjant komunikacijoms – kai nuo tekstų spausdinimo buvo pereita prie radijo, o nuo jo – prie interneto, viešoji nuomonė tapo labai stiprus puolamasis ginklas. Jos mobilizavimas valstybės viduje, neutralių valstybių įtikinėjimas, priešišku vyriausybės teisėtumo neigimas per propagandą – tapo lygiaverčiais Didžiosios strategijos elementais, greta armijų dislokavimo, ekonominės plėtros ir tarptautinių aljansų kūrimo. Galiausiai, kai kurių analitikų teigimu, Šaltojo karo metu viešoji nuomonė tapo svarbiausiu ir efektyviausiu kovos įrankiu⁹.

Pats svarbiausias XX a. apibūdinantis bruožas – pasauliniai karai. Karai, kuriuose anksčiau buvo sprendžiamos kelių tautų ar valstybių problemos, tapo karais, kuriais siekiama pertvarkyti visą pasaulį. Pasibaigus geografiniams atradimams, pasaulis pasidarė žinomas ir padalytas – geografija tapo globali. Pasaulio jau nebuvo įmanoma užkariauti, jis tegalėjo būti perdalytas. Atsirado valstybių – galybių, kurios pradėjo jaustis pakankamai stiprios imtis globalių iniciatyvų, spręsti globalias problemas. Atsirado globali politika, o su ja ir globalaus saugumo strategija¹⁰. Vadovaujantis Didžiosios strategijos, kaip priemonės, skirtos užtikrinti ilgalaikį valstybės saugumą ir taiką, samprata, galima preziumuoti, kad valstybių didžiosios strategijos Pirmojo pasaulinio karo metu buvo „netinkamos“ arba jų nepavyko įgyvendinti, nes nesudarė prielaidų ilgalaikiai taikai. Tai akivaizdžiai atspindėjo 1939 m. tarptautinė padėtis ir dėl jos kilę Antrasis pasaulinis bei Šaltasis karai¹¹.

⁹ Howard, p. 3.

¹⁰ Vareikis E., *Tarptautinis ir nacionalinis saugumas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2005, p. 98.

¹¹ Howard, p. 5.

2. Didžiųjų valstybių didžiųjų strategijų raidos tendencijos XX–XXI amžiuje

JAV, Vokietija, Jungtinė Karalystė ir Prancūzija turi skirtingas didžiausias strategijas, galios naudojimo pagrindimo metodologijas bei strategines kultūras¹². Toliau trumpai pristatomi JAV, Vokietijos, Jungtinės Karalystės ir Prancūzijos¹³ didžiųjų strategijų ypatumai.

Vokietija

XX a. pradžioje Vokietija populiacija, ištekliais, karine galia ir technologiniais laimėjimais pralenkė savo kaimynes. Ji pavėlavo į „kolonijų dalybas“, todėl erdviniu požiūriu jos galia tegalėjo skleistis valstybės ribose. Vokietija siekė viešpatauti pasaulyje, tačiau neturėjo conceptualios Didžiosios strategijos, kaip tai pasiekti. Vyravo bendras įsitikinimas, kad tai pavyktų tik konfrontuojant ir, jei reikės – kariaujant su Prancūzija, Rusija, o galiausiai – ir kita to meto Europos galybe – Didžiąja Britanija.

Kai kurių analitikų teigimu, Vokietijos įsitraukimas į karą 1914 m. nebuvo karo, kaip racionalios politikos priemonės (taip jį suprato strategijos klasikas C. von Clausewitzas) naudojimas. Veikiau tai buvo pastanga kapstytis iš savo pačios (geo)politinių, socialinių ekonominių ir socialinių kultūrinių dilemų. Didėjanti populiacija to meto visuomenėje kėlė įtampą. Nesant galimybių ją sušvelninti vykdant kolonijinę politiką (t. y. užvaldant naujas teritorijas), Vokietijos galios sklaidos galimybės sumažėjo iki minimumo. Kai kurių istorikų manymu, didėjantis produktyvumas ir ekonominė galia būtų laidavę

¹² Gray.

¹³ JAV, Vokietija, Jungtinė Karalystė, Prancūzija, Kinija, Rusija, Japonija – tai valstybės, kurios tradiciškai įvardijamos kaip didžiųjų strategijų turėtojos. Poreikį smulkiau paanalizuoti būtent Vakarų pasaulio šalis – JAV, Vokietija, Jungtinę Karalystę ir Prancūziją – lėmė straipsnio objektas – Didžiosios strategijos vaidmuo ir perspektyvos vadinamajame Vakarų pasaulyje.

šiai valstybei žemyno lyderės poziciją be kovos. Tačiau to neleido tuometinės Vokietijos elito kultūra, kurioje didesne vertybe buvo laikoma karinė jėga, o ne taikios strategijos priemonės. Tai buvo strateginė kultūra, kurią analitikai įvardija pasakymu „*Helden, nicht Handler*“ („herojai, ne verslininkai“). „Herojai“ – t. y. valstybės lyderiai, save aukštino už „neįmanomų misijų įgyvendinimą“, valstybės kovą be sąjungininkų ir pan.¹⁴ Jie nuvertino finansinių išteklių generavimo ir projektavimo bei diplomatijos, kaip svarbių strategijos priemonių, padedančių įgyti draugų ir įtikinti žmones valstybės strategijos teisingumu, reikšmę.

Priešingai nei Pirmojo pasaulinio karo metu, prieš Antrąjį pasaulinį karą Vokietija turėjo labai aiškius politinius tikslus ir konkrečią Didžiąją strategiją jiems įgyvendinti. Šį kartą tikslas vėl buvo „*Weltmacht*“ (viešpatavimas pasaulyje), bet tai nebuvo neapibrėžta aspiracija, veikiau – konkreti politinė vizija. Jos esmė – stiprus Vokietijos Reichas, dominuojantis Vakarų Europoje, palaikantis bei stiprinantis save per įtakos ir teritorijos plėtrą į Rusiją, užvaldant vadinamąjį „*Lebensraum*“¹⁵. Pažymėtina, kad Antrajame pasauliniame kare ypač didelę reikšmę įgavo viešosios nuomonės mobilizavimas: „[...] J. Goebbelsas, šešerius metus eidamas nacių propagandos ministro pareigas, paruošė Vokietijos piliečius naujam karui, ir visuomenė entuziastingai laukė karo pradžios. Tai laikytina vienu pragaištingiausių ir nuodėmingiausių XX a. fenomenų.“¹⁶

Vokietijos didžiosios strategijos specifiką po Antrojo pasaulinio karo lėmė šios šalies geografinė, geopolitinė padėtis ir istorinė patirtis. Šaltojo karo metu Vokietijos ginkluotosios pajėgos buvo plėtojamos kaip tipiška „Aljanso kariuomenė“, t. y. Vokietijos kariuomenė

¹⁴ Howard, p. 4.

¹⁵ Sąvoka „*Lebensraum*“ yra viena svarbiausių A. Hitlerio politinių idėjų ir reiškia vadinamąją „gyvybinę erdvę“ bei žemės išteklius, kurie būtini vokiečių nacijos sklaidai, taip pat – jos materialinei gerovei. Tokią erdvę A. Hitleris matė Rytuose, t. y. Rusijoje.

¹⁶ Howard, p. 6.

buvo visiškai pavaldi ir integruota į NATO struktūras. Ši valstybė neturi branduolinio ginklo. Visos karinės pajėgos buvo sutelktos prie valstybės rytinės sienos. Pajėgos, tinkamos vykdyti nuotolines operacijas, nebuvo formuojamos. Šaltojo karo pabaiga atnešė didelių Vokietijos strategijos pokyčių. Susivienijusi Vokietija vėl tapo ekonomiškai ir demografiškai didžiausia Europos valstybė. Bene svarbiausias šio laikotarpio Vokietijos didžiąją strategiją apibūdinantis bruožas – euroatlantinio geopolitinio kodo įtvirtinimas savo politinėje / strateginėje darbotvarkėje. Euroatlantinė geopolitinė sąjunga su NATO partnerėmis, susitelkimas į valstybės ekonominės ir socialinės gerovės plėtrą, lygia greta skatinant laisvosios rinkos ir liberaliosios demokratijos principais pagrįstus Europos integracijos procesus, – visa tai neilgai trukus leido Vokietijai tapti ekonomiškai stipriausia Vakarų Europos valstybe. Kitaip tariant, Vokietija sugebėjo savo nacionalines ambicijas ir kartu nacionalinį kodą subordinuoti euroatlantinėms vertybėms.

Pasibaigus Šaltajam karui Vokietija neturėjo aiškios vizijos dėl savo vietos tarptautinės bendruomenės struktūroje – ji rinkosi iš kelių alternatyvų. Vokietijos, kaip „eurazijinės galios“, besivienijančios su Rusija prieš Europą, bei Vokietijos – „Super-Šveicarijos“ – t. y. neutralios valstybės Europos širdyje – scenarijai atrodė mažai tikėtini. Tikėtiniausias buvo šios projekcijos:

- „proatlantinė“ Vokietija, glaudžiai bendradarbiaujanti su JAV. NATO tokiu atveju turėtų tapti svarbiausia Europos gynybos sistemos organizacija;
- „proeuropietiška“ Vokietija, palaikanti strateginius santykius su Prancūzija ir siekianti plėtoti ES gynybos struktūras¹⁷.

Pačia bendriausia prasme galima teigti, jog Vokietija „pasirinko“ balansavimo tarp dviejų minėtų alternatyvų strategiją. Ji „dozuoja“

¹⁷ Ondrejcsák R., „Security Strategies and Visions of the United States, the United Kingdom, France and Germany“, *Slovak Foreign Policy Affairs*, 2003, issue I, p. 115.

dėmesį JAV, didžiosioms Vakarų Europos valstybėms ir Rusijai, siekdama savo interesų. Nors Vokietijos karinės pajėgos iš esmės funkcionuoja NATO sudėtyje, pastaruoju metu pastebima tam tikra Vokietijos saugumo politikos „militarizacijos“ tendencija. Tai reiškia, kad, spartėjant eurointegracijos procesams, Vokietija norėtų prisiimti daugiau atsakomybės už savo ir Europos saugumą. Šios šalies elitas yra įsitikinęs, kad ilgalaikis Vokietijos interesas – saugoti jos, kaip patikimos partnerės, reputaciją, kuri buvo taip kantriai kuriama pokario laikotarpiu. Tai reiškia, kad Vokietija geriausiai tarnautų savo nacionaliniams interesams išlaikydama santūrios partnerės, glaudžiai bendradarbiaujančios su sąjungininkais, statusą. Tai vokiečiams kur kas svarbiau, nei tiesioginis nacionalinių interesų pozicionavimas.

Nors Vokietija vis labiau įsitraukia į Europos saugumo architektūros konstravimą, ji savęs bent jau formaliai nepozicionuoja kaip didžiosios valstybės, vienašališkai projektuojančios nacionalinius interesus globaliu tarptautinės sistemos lygmeniu. Dėl to šiandieninėje Vokietijos strateginėje darbotvarkėje karinių pajėgų uždaviniai kur kas kuklesni nei prancūzų ar britų (žr. 143, 145 p. – apie Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės didžiųjų strategijų ypatumus), pavyzdžiui:

- ginti Vokietijos Respubliką ir jos sienas;
- skatinti Europos integraciją;
- gelbėti žmonių gyvybes humanitarinėse operacijose, stichinių nelaimių ir krizių metu;
- tarnauti taikos ir tarptautinio saugumo tikslams, laikantis Jungtinių Tautų (JT) Chartijoje įtvirtintų veikimo principų¹⁸.

Vokietijos strateginėje darbotvarkėje nėra „tipinių“ globalių tikslų būdingų didžiosioms valstybėms. Svarbiausias interesas – „ginti savo namus“, t. y. užtikrinti saugumą ir geriausias gyvenimo sąlygas Vokietijos piliečiams vykstant globalizacijai. Vis dėlto, kai kurių analitikų teigimu, pasaulio politikos realijos po Šaltojo karo reikalauja

¹⁸ Ondrejcsák, p. 116.

aktyvesnio Vokietijos, kaip didžiausios Vakarų Europos valstybės – vadinamosios ES „širdies“ – vaidmens sprendžiant globalaus saugumo problemas. Tai kelia Vokietijos didžiosios strategijos ir karinių pajėgų struktūros galimų pokyčių klausimą. Didėja poreikis labiau pritaikyti Vokietijos karines pajėgas nuotolinių operacijų vykdymui, keliamas klausimas dėl didesnio karinių pajėgų finansavimo¹⁹, šauktinių atsisakymo²⁰. Šie klausimai Vokietijos strateginei kultūrai suteikia naujų bruožų ir palaiapsniui plečia Didžiosios strategijos darbotvarkės alternatyvų lauką.

Prancūzija

Prancūzija apibūdina save kaip „didžiąją valstybę“, turinčią globalių interesų ir atsakomybę²¹. Šį statusą palaiko nuolatinė vieta JT Saugumo Taryboje, branduolinis ginklas ir pasiryžimas vykdyti nepriklausomą valstybės saugumo politiką. Prancūzija skatina Europos integracijos procesus, siekdama savo strateginių tikslų. Kitaip tariant, ši valstybė siekia didinti savo galią pasaulyje, išnaudodama ES potencialą. Nors nuo 1966 m. Prancūzija nedalyvavo NATO karinėse struktūrose, Paryžius dislokavo pajėgas Vakarų Vokietijoje ir pažadėjo ją ginti SSRS agresijos atveju (1985 m. buvo dislokuota 48 500, 1991–53 000 karių)²².

Pasibaigus Šaltajam karui, pakito ir kai kurie Prancūzijos didžiosios strategijos elementai. Tai lėmė keletas veiksnių:

- Šaltojo karo meto tarptautinių santykių situacijai apibrėžti buvo vartojama „aukšto grėsmių lygio-didelio stabilumo“ alegorija. Karui pasibaigus, tarptautinei aplinkai apibūdinti dažniau

¹⁹ Vokietijos išlaidos gynybai – vienos mažiausių iš NATO narių.

²⁰ Vokietija nenori atsisakyti šauktinių kariuomenės dėl ideologinių priežasčių – visuomenėje vis dar labai paplitęs įsitikinimas, kad tokia kariuomenė suartina visuomenę, stiprina demokratines vertybes.

²¹ Ondrejcsák, p. 108.

²² Ten pat, p. 108.

naudojama „žemo tiesioginių grėsmių lygio-nuolatinio nestabilumo“ kategorija. Valstybės vis labiau jaučia globalizacijos pasekmes – gausėja regioninių konfliktų, migracijos prostrūkių, ekologinių grėsmių, į tarptautinę politiką įsitraukia vis daugiau veikėjų;

- JAV, kaip vienintelės supervalstybės, iškilimas. Dėl to sumažėjo Prancūzijos, kaip strategiškai savarankiškos globalius interesus turinčios veikėjos, reikšmė.

Atsakydama į šiuos iššūkius 1994 m. Prancūzija paskelbė vadinajamą „Baltąją knygą“ (*Livre Blanc*²³). Joje išdėstyti tokie svarbiausi šalies strateginiai imperatyvai: 1) spartus Prancūzijos ekonominės gerovės kilimas, užtikrinantis Prancūzijos piliečių gerovę; ypatingas dėmesys Viduržemio jūros ir Vidurio Rytų regionams, kuriuose Prancūzija tradiciškai turi specifinių interesų; 2) Europos integracijos skatinimas; 3) globalaus saugumo koncepcijos įgyvendinimas, išlaikant tradicines karines pajėgas, tačiau kartu plėtojant minkštosios galios elementus (pvz., per prancūzų kalbos ir kultūros sklaidą)²⁴.

Apskritai, Prancūzija vadovaujasi vadinamąja *vandenyno strategija*, tai yra globalia, tačiau teritoriniu ir erdviu požiūriu fragmentuota strategija (turima galvoje Prancūzijos užjūrio departamentų karinės, taip pat branduolinės funkcijos). Po 2001 m. rugsėjo 11-osios teroro aktų Prancūzija peržiūrėjo Didžiosios strategijos prioritetus, tačiau koncepcija, kad Prancūzija turi išlikti galingiausia Europos žemyno karinė galia, nepakito. Naujas strategijos elementas – pasiryžimas didinti finansinę paramą nuotolinėms operacijoms, kurių reikšmė didėja globalizacijos sąlygomis. Tam mažinamos sausumos karinės pajėgos, didinamos oro pajėgos ir laivynas. Prancūzijos, kaip galingiausios Europos žemyno karinės galios, koncepciją įtvirtina branduolinės valstybės statuso išlaikymas. Be to, Prancūzija labai

²³ *Livre Blanc sur le Defence* (Paris, 1994).

²⁴ Ten pat.

aktyviai remia ES gynybos struktūrų plėtotę: „[...] stabilaus ir taikaus pasaulio kūrimas ir efektyvios Europos gynybos sistemos sukūrimas – du svarbiausi Prancūzijos saugumo ir gynybos politikos tikslai.“²⁵ Pažymėtina ir tai, jog Prancūzija yra vienintelė Vakarų Europos valstybė, kuri skelbiasi esanti „universalijų vertybių nešėja“. Tik JAV ir Prancūzijos didžiosioms strategijoms būdingas stiprus mesianizmo elementas, t. y. misijos nešti pasauliui „universaliją žinia“, deklaravimas.

Jungtinė Karalystė

Britų Didžiosios strategijos kultūra istoriškai visada buvo kardinaliai priešinga agresyviai vokiečių strateginei minčiai. Britai buvo ne „herojai“, o „verslininkai“. Jie Didžiosios strategijos „verslą“ nuosekliai tobulino daugelį metų. Nuo XVII a. Didžioji Britanija kryptingai plėtojo laivyną, siekdama tapti jūrine galia. Į karus Europos žemyne Didžioji Britanija veldavosi tik tuomet, kai išskildavo būtinybę atkurti vadinamąją „galių pusiausvyrą“. Tokiais atvejais buvo siekiama neleisti iškilti žemyne hegemonui, tai yra Prancūzijai, Vokietijai arba ypač tvirtai Rusijos sąjungai su viena šių valstybių.

Įsitraukimas į Pirmąjį pasaulinį karą pirmą kartą „įpareigojo“ britus diversifikuoti savo ilgametę Didžiąją strategiją – komplektuoti stipresnes žemynines karines pajėgas. Nepaisant to, Pirmasis pasaulinis karas Didžiąją Britaniją susilpnino visais aspektais – ji nukentėjo finansiškai ir nebuvo psichologiškai pasirengusi pasitikti naujo Vokietijos iššūkio. Ginkluotai kovai ruošiasi daugiausia investuojant į laivyną ir oro pajėgas²⁶, t. y. į tradicinės valstybės-salos Didžiosios strategijos komponentus. Vis dėlto į karą įsitraukus JAV, Didžiosios

²⁵ Ondrejcsák, p. 110–111.

²⁶ Pažymėtina, jog Pirmojo pasaulinio karo metu britų aviacija buvo gerokai patobulinta technologiškai. Tai reiškė aviacijos eros pradžią ir atspindėjo visiškai naują aviacijos kokybės dimensiją.

Britanijos statusas pakito. Nors Jungtinė Karalystė dar daugiau nei dešimtmetį po Antrojo pasaulinio karo pabaigos save laikė globalia galybe, iš esmės ji tapo tik viena iš Didžiojo aljanso, kurio vieninteliu lyderiu tapo JAV, dalyviu²⁷. Apie 1956–1957 m.²⁸ Jungtinėje Karalystėje įvyko tam tikras tapatybės ir saviidentifikacijos lūžis – šalies politinis elitas liovėsi pozicionuoti Didžiąją Britaniją kaip pasaulinę galybę. Tuo pat metu prasidėjo diskusijos dėl tolesnių britų Didžiosios strategijos krypčių:

- ar Didžioji strategija turėtų būti orientuota į visavertę Jungtinės Karalystės integraciją į ES?
- ar derėtų teikti prioritetą ypatingiems britų santykiams su JAV?
- ar reikėtų tikslingai vengti aiškaus pasirinkimo tarp minėtų krypčių?

Jungtinė Karalystė yra viena aktyviausių NATO narių ir skiria daug dėmesio ypatingiems santykiams su JAV, o, pavyzdžiui, Prancūzija save pozicionuoja kaip alternatyvią galybę JAV dominavimui. Didžiosios Britanijos „ypatingas ryšys su JAV – tai jos saugumo politikos *alfa* ir *omega*“. Kitaip nei, sakysime, Prancūzija, kuri savo branduolinį arsenalą plėtojo savarankiškai, Jungtinė Karalystė tai darė bendradarbiaudama su JAV²⁹. Be to, po Šaltojo karo Jungtinė Karalystė stipriai sumažino savo branduolinį arsenalą ir nebeskiria lėšų jam modernizuoti. Tokia strategija tikimasi minimaliai investuojant išlikti branduolinių valstybių klube.

Šaltojo karo metu, kaip ir prancūzai bei vokiečiai, britai didžiąją dalį karinių pajėgų nukreipė „grėsmei iš Rytų“ atremti. Vakarų Vokietijoje Jungtinė Karalystė buvo dislokavusi 69 tūkst. karių. Po Šaltojo karo susiklosčiusi nauja tarptautinės aplinkos situacija ir jos poveikis

²⁷ Howard, p. 7.

²⁸ Būtent tais metais Didžioji Britanija neteko išimtinių teisių į Sueco kanalą, ši data simboliškai laikoma „britų aukso amžiaus“ saulėlydžio pradžia.

²⁹ Ondrejcsák, p. 111.

valstybės saugumo ir gynybos politikai įvertinti 1998 m. dokumente „Strategic Defence Review“ (the „SDR“)³⁰. Šiame dokumente išdėstyti esminiai strateginiai tikslai nepakito ir po 2001 m. rugsėjo 11-osios įvykių. Jame teigiama, kad Jungtinei Karalystei, Vakarų Europai, taip pat – užjūrio teritorijoms, kuriose britai dėl istorinių priešasčių turi specifinių interesų, nebeliko tiesioginių „klasikinių“ grėsmių. Svarbiausi šiandienos iššūkiai saugumui – vadinamosios asimetrinės grėsmės, kaip antai terorizmas, organizuotas nusikalstamumas, etniniai, religiniai konfliktai, tarptautinės prekybos destabilizavimas ir pan. SDR yra apibrėžiamos svarbiausios veiklos sritys arba situacijos, kuriose galėtų būti panaudota britų karinė galia; pavyzdžiui, saugumas taikos metu – specialiųjų tarnybų, kovojančių su terorizmu ir organizuotu nusikalstamumu, veikla šalyje ir užsienyje; užjūrio teritorijų saugumas – parengtis reaguoti į saugumo problemas, kylančias užjūrio teritorijose, kuriose britai turi specifinių interesų (Australijoje, Naujojoje Zelandijoje); strateginė vienos ar kelių NATO narių ataka – branduolinio atgrasymo ir karinių pajėgų naudojimas ir kt.³¹

Esminis britų Didžiosios strategijos, kurios pamatiniai tikslai išdėstyti SDR, principas: „*We must be prepared to go to the crisis rather than have the crisis come to us*“ (Mes privalome būti pasirengę krizei, nelaukdami, kol ji mus užklups nepasirengusius). SDR gana plačiai kalbėta apie terorizmą, kaip tipišką asimetrinę grėsmę, tačiau po 2001 m. rugsėjo 11-osios įvykių britų strateginė darbotvarkė buvo papildyta nauju, 2002 m. parengtu dokumentu „Strateginės gynybos apžvalga: naujasis skyrius“ (angl. „The Strategic Defence Review: A New Chapter“)³². Šiame dokumente stipriau pabrėžiama terorizmo grėsmė ir pateikiamos šios Jungtinės Karalystės strateginės veiklos kryptys:

³⁰ *The Strategic Defence Review*, Ministry of Defence, 1998.

³¹ Ten pat.

³² *The Strategic Defence Review: A New Chapter*, Ministry of Defence, July 2002, p. 7.

- Jungtinė Karalystė turi pirmauti „žinojimo srityje“ („knowledge superiority“) kovodama su tarptautiniais teroristais, atskleidama jų planus ir užkirsdama kelią atakoms;
- kovai su terorizmu tinka visos priemonės – prevencija, atgrasymas, prieveirta;
- priemonės gali būti taikomos tiek tarptautinėms teroristų organizacijoms, tiek jas remiančioms valstybėms³³.

Apibendrinant, galima išskirti šias Jungtinės Karalystės saugumo ir gynybos politikos ypatybes, kurios iš esmės apibrėžia britų Didžiąją strategiją:

- siekis išlaikyti branduolinės valstybės statusą, tačiau minimaliomis investicijomis – tampant mažiausiai branduolinių ginklų turinčia valstybe;
- prioritetas proamerikietiška, o ne proeuropietiška užsienio politikai;
- karinių pajėgų, tinkamų nuotolinėms operacijoms, tobulinimas ir plėtra (važioji aviacija, didesni lėktuvnešiai ir pan.), komplektuojant karines pajėgas, sugebančias veikti integraliai – su JAV, Prancūzija ir kt.³⁴

Jungtinės Amerikos Valstijos

Iki XX a. pradžios JAV Didžiąją strategiją iš esmės apibrėžė siekis kontroliuoti vadinamąjį pasaulio Vakarų pusrutulį, t. y. Šiaurės ir Pietų Ameriką. Šį siekį turėjo užtikrinti galingas laivynas, pajėgus apginti JAV krantus. Kitaip tariant, tradicinė JAV Didžioji strategija – tai izoliacija savo žemyne ir jo gynyba.

JAV niekuomet neturėjo stiprių kaimynų, jos užsienio ir saugumo politikos Vakarų pusrutulyje ilgą laiką neribojo joks konkurentas.

³³ *The Strategic Defence Review: A New Chapter*, Ministry of Defence, July 2002, p. 7.

³⁴ Ondrejcsák, p. 114.

JAV strateginę kultūrą taikliausiai apibūdina posakis „gebėjimas įgyvendinti“ („*can do strategic culture*“). Amerikiečiai visuomet delsia stoti į kovą, bet kai ryžtasi – visuomet tikisi triumfuoti³⁵.

Kai kurių analitikų teigimu, Šaltasis karas prasidėjo 1918 m., kai V. Leninas užsimojo sukurti komunistinį pasaulį, o W. Wilsonas jam priešpriešino demokratijos plėtros viziją. Šaltojo karo metu tiek SSRS, tiek JAV turėjo milžiniškas karines pajėgas ir galingas propagandos mašinas, kurios pritraukdavo sąjungininkų. Vienintelis ir lemiamas „koziris“ JAV rankose buvo nuosekliai auganti ekonomika ir didėjanti žmonių gerovė (priešingai nei SSRS), kuri įtikino viso pasaulio žmones JAV strateginių pasirinkimų teisingumu³⁶.

JAV Didžiosios strategijos po Šaltojo karo esmę apibrėžė šeši prioritetai:

- savo teritorijos gynyba;
- savo sąjungininkų ir karinių bazių užsienyje „apsauga“;
- galimybių per trumpą laiką nusiųsti karines pajėgas į konfliktų židinius plėtojimas;
- informacinis ir komunikacinis saugumas;
- modernių karinių technologijų plėtra;
- disponavimas visapusišku instrumentarijumi, kuris leistų sunaikinti bet kurį priešininko strateginį objektą ir pademonstruoti, kad nėra tokios vietos planetoje, kurios nepasiektų JAV kerštas³⁷.

Akivaizdu, kad tokius prioritetus gali išsikelti valstybė, turinti ypatingą statusą tarptautinėje sistemoje. Tokio masto prioritetus tegali sau leisti valstybė hegemonė, disponuojanti atitinkamais ištekliais ir priemonėmis, leidžiančiais įgyvendinti tikslus. Po 2001 m. rugsėjo 11-osios teroro aktų JAV strateginiai tikslai iš esmės nepasikeitė, jie

³⁵ Gray.

³⁶ Howard, p. 9.

³⁷ Ondrejcsák, p. 118.

tebuvo papildyti. Galima išskirti šias svarbiausias JAV Didžiosios strategijos naujoves³⁸:

- daugiau dėmesio valstybėms, kurios „palaiko teroristus“ („Mums nėra skirtumo tarp teroristų ir tų, kurie juos remia“);
- perėjimas nuo vadinamųjų „stabilizavimo operacijų“ prie kovinių operacijų ir poreikio keisti nedemokratinis režimus („*regime removal*“³⁹) pabrėžimas;
- karinių pajėgų plėtra Centrinėje ir Pietų Azijoje, geopolitinių interesų sklaidos geografijos pasislinkimas į Azijos žemyną;
- JAV „buvimo“ Europoje pokytis: JAV karinės pajėgos išlieka Europoje, tačiau jų paskirtis – vis labiau politinė, o ne gynybinė; skirta palaikyti JAV, kaip NATO lyderės, įvaizdžiui. Be to, JAV karinės pajėgos Europoje pritaikytos greitam perorientavimui į veiksmus už Europos ribų;
- tendencija vykdyti karines operacijas vienašališkai ir trumpalaikių, *ad-hoc*, taktinių aljansų praktika;
- ypač daug dėmesio karinės technikos modernizavimui³⁹.

Ankstesnė JAV Didžioji strategija buvo sukurta Šaltojo karo metu, kai tikėta, kad grėsmę JAV gali kelti kitos valstybės (vadamosios „konkuruojančios valstybės“, angl. *competing powers*). Panašu, kad šiandien JAV reikia ne tik gynybinės, bet ir puolamosios strategijos koncepcijos. Viena esminių Didžiosios strategijos naujovių – JAV teisės vykdyti užkardomuosius-puolamuosius veiksmus, siekiant preventyviai nukenksminti priešą nelaukiant, kol jis puls pirmas, postulavimas⁴⁰. Šaltojo karo metu branduolinis atgrasymas buvo grindžiamas supervalstybių racionalumu („baime susinaikinti“), tačiau 2001 m. rugsėjo 11-oji parodė, kad atgrasymas nebėra

³⁸ *The National Security Strategy of the United States of America*, September, 2002; *The National Security Strategy of the United States of America*, March, 2006.

³⁹ Corneta C., „The Pentagon's New Budget, New Strategy, and New War“, *Project on Defence Alternatives* (June 2002), p. 1.

⁴⁰ Ondrejcsák, p. 118.

efektyviausia strategija. Tai reiškia, kad dabartinėmis sąlygomis grėsmė JAV interesams gali kilti bet kurioje pasaulio vietoje, ir tam JAV turi būti pajėgios duoti atkirtį. Dėl to JAV skiria milžiniškas lėšas karinėms pajėgoms modernizuoti, didėja atotrūkis tarp jos ir kitų valstybių karinės galios.

3. Didžiųjų strategijų pobūdis ir poreikis XXI amžiuje

3.1. Viena Didžioji strategija visiems

Šiandien vadinamajame Vakarų pasaulyje nedaug tekalbama apie tiesioginės karinės grėsmės tikimybę. JAV istorikas ir geopolitikas J. L. Gaddis pažymi, jog Didžiosios strategijos poreikis 50 metų – laikotarpiu nuo Perl Harboro atakų 1941 m. gruodį iki Sovietų Sąjungos žlugimo 1991 m. gruodį – nebuvo kvestionuojamas. Didžiosios valstybės tais pavojingais metais vykdė kryptingą strateginę politiką, „nes privalėjo tai daryti“⁴¹. Tai kelia didžiųjų strategijų, kurių svarbiausia paskirtis istorijos raidoje vis dėlto buvo valstybės savigynos ir / ar galios plėtros bei karo, kaip realios šių veiklų prielaidos, projektavimas, poreikio klausimą.

Ilgą laiką Vakarų valstybėms, suinteresuotoms *status quo* tarptautinėje sistemoje išlaikymu, svarbiausia Didžiosios strategijos užduotis buvo revanšistinių, radikalių valstybių sulaukymas, atgrasa ir pan.⁴² Tačiau rengiant strategijas šiandien yra susiklosčiusi gana paradoksali situacija. Vakariečiams kalbos apie karą atrodo nelabai aktualios. O Vakarų valstybės vadinamųjų nevakariečių akimis dabar yra radikaliųjų pozicijoje – kvestionuoja teisę egzistuoti ne-liberaliems politiniams režimams ir reikalauja bent jau ekonominių

⁴¹ Gaddis J. L., „*What Is Grand Strategy?*“ Prepared as the Karl Von Der Heyden Distinguished Lecture, Duke University, February 26, 2009.

⁴² Freedman L., „Grand Strategy in the Twenty-First Century“, *Defence Studies* 1 (1) (Spring 2001), p. 11.

pokyčių, kurie darytų efektyvesnę globaliąją rinką. Atsižvelgiant į tai, šiandien reikia vis daugiau kalbėti ne apie konkrečių valstybių didžiąsias strategijas, o apie Vakarų pasaulio Didžiosios strategijos, kurios kertinis postulatą – liberalios demokratijos plėtra – reiškini⁴³. Integruodamosi į globaliąją rinką valstybės neišvengiamai priima šio proceso politines pasekmes. Kitaip tariant, modernios komunikacijų technologijos leidžia „judėti ir skliti po pasaulį“ ne tik kapitalui, prekėms ar paslaugoms, bet ir dominuojančių pasaulio veikėjų koncepcijoms, gyvenimo būdo modeliams, vertybėms, t. y. ideologijai. Gauti priėjimą prie vakarietiškų rinkų – reiškia taikytis prie vakarietiškos informacijos ir idėjų. Kitaip tariant, vakariečių hegemonija kildintina iš nesustabdomos liberalaus ekonomikos modelio plėtos, o ne iš epizodiškai demonstruojamos karinės galios, veliantis į „sve-timus“ karus.

Liberaliosios demokratijos, kaip globalios ir vienintelės Didžiosios strategijos pamato, esminio leitmotyvo, o galbūt netgi vienintelės teorinės substancijos, iširtinimas Vakarų pasaulio akademiniame ir politiniame diskurse kelia atskirų valstybių nacionalinių didžiųjų strategijų poreikio, jų konstravimo prasmės ir galimybių klausimą. Šiandien tarsi siaučia liberaliosios demokratijos „uraganas“, kuris, vakariečių manymu, nesustabdomai ir negrįžtamai ritasi per pasaulį ir kuriam daugiau stiprybės įkvepia atskirų nacionalinių valstybių (pvz., JAV) politika. Šis „uraganas“ Vakaruose vertinamas iš esmės palankiai – jis dera su liberaliosios demokratijos principais, taigi – ir su Vakarų valstybių didžiosiomis strategijomis, kurios dažniausiai paremtos šiais principais. Čia pat keltinas klausimas – ar liberaliosios demokratijos plėtra yra Vakarų pasaulio Didžiosios strategijos parengimo *alfa* ir *omega*? Ar ši koncepcija išsemia globalios visuomenės ir atskirų nacionalinių valstybių strategines galimybes bei poreikius rengti nacionalines strategijas? Ar pakankama, siekiant atremti šiuo-

⁴³ Freedman, p. 12.

laikinio pasaulio grėsmes? Ar dera su šiuolaikinės visuomenės raidos tendencijomis?

Šiame kontekste labai svarbu pažymėti, jog lygia greta su vadinamuoju „liberaliosios demokratijos plėtos uraganu“ globaliame pasaulyje formuojasi naujo tipo visuomenė – vadinamoji tinklaveikos visuomenė. Ši visuomenė formaliai dera su liberaliosios demokratijos principais, tačiau iš esmės keičia ligšiolinius visuomenės ir valstybių funkcionavimo parametrus, taigi – ir valstybių galimybes konstruoti savo dabartį bei ateitį.

3.2. XXI amžiaus valstybė ir Didžioji tinklaveikos strategija

Kaip pažymi garsus Ispanijos sociologas, informacinės visuomenės specialistas M. Castellsas, informacinių technologijų revoliucija bei kapitalizmo restruktūrizacija padėjo atsirasti naujo tipo – tinklaveikos – visuomenei (angl. *network society*). Ši visuomenė pasižymi strateginių ekonominės veiklos sričių globalizacija, tinkline organizacijos forma, darbo individualizavimu ir realiosios virtualybės kultūra, kurią konstruoja tarpusavyje sujungta medijų sistema⁴⁴.

Tinklaveikos visuomenės formavimosi pasekmės nacionalinių valstybių gebėjimui strategiškai planuoti savo ateitį – fundamentali. Globalūs kapitalo, prekių, paslaugų, technologijų ir informacijos srantai atima iš valstybės galimybę totaliai kontroliuoti teritoriją ir savo piliečius⁴⁵. Valstybių pinigų politikos strategijos derinamos antnacionaliniu lygmeniu. Valstybės nebevaldo didelės dalies savo ekonominės politikos elementų⁴⁶. Kuo labiau visuomenė naudojami kapitalo ir žmonių mobilumu intelektualiai darbo jėgai ugdyti, tuo

⁴⁴ Freedman, p. 17–18.

⁴⁵ Poulantzas N., *L'état, le pouvoir, le socialisme*, Paris: Presses Universitaires de France – Politiques, 1978, p. 109.

⁴⁶ Castells, p. 293.

menkesnis vaidmuo tenka valstybei. Kita vertus, norint vykdyti nacionalinę strateginės plėtros politiką, reikia aktyvesnio valstybės vaidmens. Kitaip tariant, valstybė gali projektuoti savo plėtrą tik susisiedama su globaliu kontekstu.

Naujosios informacinės technologijos pakeitė valstybės, kaip apibrėžtos teritorijos suvereno, statusą: buvo pakirsta centralizuotų vienkrypčių instrukcijų bei vertikalios biurokratinės priežiūros logika⁴⁷. Šiame kontekste labai svarbu perkonstruoti sąvokas, kurios padėtų suvokti šiuolaikinę visuomenę apibrėžiančius galios santykius, tačiau nebūtų grindžiamos tautos ir valstybės būtinos sąsajos prielaida – tai yra atskirtų tapatumą nuo instrumentalumo. Pasak M. Castello, turime išvelgti naujus galios santykius, kurių nacionalinė valstybė negali kontroliuoti. Jie pasireiškia kaip gebėjimas valdyti globalius instrumentinius tinklus per konkrečias tapatumo formas arba – žvelgiant iš globalių tinklų perspektyvos – pažaboti bet kurią tapatumo formą, siekiant įgyvendinti transnacionalinius instrumentinius tikslus⁴⁸. Tokiu atveju svarbiausias nacionalinės valstybės Didžiosios strategijos uždavinys – atskleisti, kaip galios santykiai, neapsiribojantys valstybe, įstengia ir toliau būti pagrindinė valstybės praktikos sudedamoji dalis. Kitaip tariant, nacionalinė valstybė, projektuodama bet kuri nacionalinį tikslą, kartu turi išvaizduoti jo prasmę, įvertinti jo tvarumą ir perspektyvumą globalios visuomenės mozaikoje. Vien tik „nuoga“ liberaliosios demokratijos koncepcija nebeišsemia globalios visuomenės strateginės plėtros turinio. Pastarojo daugialypiškumą ir neapibrėžtumą atspindi besiformuojanti tinklaveikos visuomenė. Nacionalinei valstybei vis sunkiau nustatyti ir suvaldyti strateginio valdymo objektą (-us), jų siekius, lūkesčius. Tiek strateginio valdymo objektai, tiek jų tikslai – labai fragmentiški ir nuolat kinta, todėl valstybės strateginio valdymo sistema ima panašėti į spalvingą kolia-

⁴⁷ Castells, p. 325.

⁴⁸ Ten pat, p. 341.

žą. Liberalioji demokratija – šio koliažo pagrindas, tačiau jo turinį ir spalvinę gamą vis dažniau valdo tinklaveikos visuomenės dėsniai.

Kiekvienu valstybės teritoriniu lygmeniu reiškiasi visuma socialinių interesų ir vertybių, kurie sudaro valstybės institucijų galios pamatą. Valstybei, įsiterpusiai į globalią *tinklo valstybę* (pastarąją sudaro nacionalinės valstybės ir daugybė nevyriausybių galios šaltinių), atstovauja specifinė jos nacionalinė bendruomenė, kuri, savo ruožtu, yra subordinuota viršesnei globaliai visuomenei – sudėtingesnei ir kintančiai tikrovei⁴⁹.

Realų *tinklo valstybės* veikimą nusako trijų valstybės politikoje sąveikaujančių procesų įtampa:

- kaip individualios valstybės, sąveikaudamos su savo gyventojais, atstovauja jų interesams *tinklo valstybėje*;
- kaip valstybės geba užtikrinti pusiausvyrą ir galią *tinklo valstybėje*, kuriai priklauso ir kuri yra jų veikimo platforma, lemianti valstybės veiksmingumą globalizuotoje sistemoje;
- kaip valstybės geba ginti savo konkrečius interesus kitų tinkle esančių valstybių atžvilgiu⁵⁰.

Politinių sprendimų sistema, kuria grindžiama globali *tinklo valstybė*, pasižymi dideliu neapibrėžtumu. Dėl to atskirų valstybių vykdomos didžiosios strategijos didina šių valstybių sąlyginį savarankiškumą. Kitaip tariant, dominuoja veikėjas (valstybė), o ne struktūra (globali tinklaveikos visuomenė), tačiau struktūra nustato strateginių veikėjų (valstybių) veikimo parametrus. Kai kurie analitikai teigia, kad kai nėra efektyvių globalaus valdymo institucijų, globalaus valdymo tikslus ir jų įgyvendinimo būdus lemia *tinklo valstybėje* veikiantys galios santykiai⁵¹. Būtent šiame kontekste atsiveria erdvė nacionalinių valstybių didžiosioms strategijoms kurti ir įgyvendinti.

⁴⁹ Castells, p. 342.

⁵⁰ Ten pat, p. 343.

⁵¹ Ten pat, p. 344.

Būdingas laikotarpio po Šaltojo karo bruožas yra nacionalinių valstybių tarpusavio priklausomybės didėjimas. Tai reiškiasi ne kaip palaipsnė evoliucija, o iš esmės yra prieštaringas procesas⁵². Valstybių tarpusavio priklausomybės didėjimas transformuoja nacionalinių valstybių galios santykius ir turi didelį poveikį nacionalinėms didžiosioms strategijoms. Viena vertus, valstybės negrįžtamai dalijasi suverenitetu sprendamos globalias problemas, o kita vertus, jos išvirtintina kaip painaus politinių institucijų tinklo dalys. Reikėtų pažymėti, jog šis procesas galiausiai silpnina tradicinę, teritorinio suverenumo principu paremtą valstybių galią mainais už jų galimybę išlikti. Taip yra todėl, kad nepaliamamų konfliktų, derybų procesai tarptautines institucijas daro nelabai efektyvias. Jos didžiąją savo politinės energijos dalį išskvoja procesui, o ne produktui. Dėl to sumenkėja valstybių intervinė galia – savarankiškai jos nebegali pasiekti geriausio rezultato, tačiau mėgindamos veikti drauge neretai jaučiasi paralyžiuotos. Savo ruožtu, tarptautinės institucijos įgyja savarankiškus gyvenimus – jos paklūsta administracinei logikai, kuri būdinga visoms didelėms biurokratinėms struktūroms. Dėl to šiame kontekste būtų klaidinga manyti, kad, tarkime, Tarptautinis valiutos fondas (TVF) – tai JAV imperializmo ar imperializmo apskritai skleidėjas. Šaltakraujiškas TVF technokratų elgesys, kai, pavyzdžiui, lemtingais 1992–1995 metais jie prisidėjo prie Rusijos visuomenės silpninimo, neturi nieko bendra su kapitalistiniu dominavimu. Tai buvo tvirtas, sąžiningas, ideologinis pasiryžimas mokyti pasaulio žmones finansinio racionalumo, kaip vienintelės rimtos priemonės kurti naują visuomenę⁵³.

Tinklo valstybės vykdomame globalaus valdymo procese reiškiasi asimetriški santykiai: ne visos valstybės ir kiti tarptautinės politikos veikėjai yra lygūs, ir kiekvienas veikejas vadovaujasi asmeniniais in-

⁵² Baylis J., Rengger N. J., eds., *Dilemmas of World Politics. International Issues in a Changing World*, Oxford: Clarendon Press, 1992, p. 256.

⁵³ Castells M., *Comparative Studies on the Network Society*, London: Edward Elgar, 2004, p. 316.

teresais, o ne „bendrojo gėrio“ siekiu. Tai bene geriausiai atspindi po 2001 m. rugsėjo 11-osios įvykių ypač sustiprėjusi JAV – galingiausios *tinklo valstybės* narės – vienašališkumo⁵⁴ globalaus saugumo politikoje tendencija. Nacionalinės valstybės saugumas tapo absoliučiu JAV prioritetu. Vis dėlto yra analitikų, manančių, kad karas Irake, Afganistane ir kiti vienašališki JAV ir kitų šalių užsienio politikos veiksmai (net jei jie vykdomi su liberaliosios demokratijos plėtros vėliava) didina, o ne mažina globalių grėsmių tikimybę. Nors *al-Qaeda* ir kiti teroristų tinklai patyrė traukiamųjų pralaimėjimų per JAV inicijuotas globalaus karo su terorizmu kampanijas, jie nebuvo sunaikinti. Be to, įvairūs konfliktai skatina naujų panašių tinklų atsiradimą, nes nėra sprendžiamos šiuos konfliktus įžiebusios problemos – politinės, kultūrinės bei ekonominės. Čia pat verta paminėti pastaruoju metu išskirtinio visuomenės dėmesio sulaukusį vadinamąjį „WikiLeaks“⁵⁵ reiškinį, kuris iš esmės atspindi tinklaveikos visuomenės esmę – šioje visuomenėje vis daugiau erdvės atsiranda įvairiausių reiškinų atsitiktinių (arba ne) tarpusavio priklausomybių sanklodai ir jų raiškai globaliu mastu.

Bendrai vykdomo globalaus valdymo kontekste vienpusė pasaulio kontrolės politika aštrina konfliktus. Kai kurie analitikai mano, kad tokiam pasauliui reikalinga globalaus valdymo sistema, kurią palaiapsniui įgyvendintų besirandančios *tinklo valstybės* procesai, o ne praeities imperijų atgaivinimas. Globalaus valdymo *tinklo valstybėje* neabejotinai svarbus vaidmuo tektų ir nacionalinių valstybių didžiū-

⁵⁴ Pažymėtina, kad iki 2001 m. rugsėjo 11-osios įvykių, kai įvairios pasaulio šalys ėmėsi kurti globalaus valdymo institucijas pasaulio problemoms spręsti, JAV vyriausybė laikėsi vienašališkumo nuostatų pačiose įvairiausiose srityse, pavyzdžiui, aplinkosaugos (atsisakė ratifikuoti Kioto protokolą), humanitarinių reikalų (atsisakė pasirašyti sutartį, draudžiančią naudoti priešpėstines minas) ar pasaulio teisingumo (atsisakė pripažinti Tarptautinio baudžiamojo teismo jurisdikciją). Jau nekalbant apie vienašališkus sprendimus pradėti karą Irake, Afganistane ir t. t.

⁵⁵ „WikiLeaks“ prisistato kaip nepriklausoma nevyriausybė žiniasklaidos priemonė, kuri teikia svarbią informaciją visų šalių piliečiams. „WikiLeaks“ išgarsėjo, kai viešai išplatino daug įslaptintų JAV diplomatijos dokumentų.

jų strategijų projekcijoms. Ir vis dėlto šandien vietoj *tinklo valstybės*, besimokančios vykdyti globalų valdymą, matome prieštarą tarp pirmos tikra tarpusavio priklausomybe grįstos pasaulio santvarkos ir paskutinio imperiškojo pergalės šūksnio – JAV hegemonijos ir jų vienašališkos Didžiosios strategijos įgyvendinimo⁵⁶. Ar tokia Didžioji strategija dera su tinklaveikos visuomenės imperatyvais? Ar ši strategija ilgalaikė, tvari ir perspektyvi? Ar kitoms valstybėms reikia didžiųjų strategijų, jei JAV – galingiausia pasaulio valstybė – sėkmingai tvarkosi su Vakarų pasaulio lūkesčius iki šiol tenkinusios liberaliosios demokratijos plėtros – kaip vienintelės Didžiosios strategijos – įgyvendinimo uždaviniais?

3.3. Negrėsminimo sugrėsminimas – Didžiosios strategijos aktualumo problema

Argumentų, teigiančių, jog šiandien didžiųjų „valstybinių“ strategijų nebereikia, o rinkos ir demokratijos jėgoms turėtų būti leista dirbti savo darbą, tvirtumas priklauso nuo to, kaip šiandien vertiname praėjusio dešimtmečio tendencijų tęstinumo perspektyvą ir tinklaveikos visuomenės teikiamas galimybes kokybiškai naujai nacionalinių valstybių raiškai. Pastarieji metai buvo išties geri, tačiau vertinant pasaulio mastu – ekonominės gerovės ir politinio stabilumo sklaida vis dar menka – didelė pasaulio dalis ne turtėja ir vystosi, o greičiau atvirščiai – yra įstrigusi nestabilumo ir skurdo ciklą rate. Dėl to vien savaiminė tolesnė laisvųjų rinkų plėtra nėra pakankama globali Didžioji strategija. Vyriausybių veiklos tiesiogiai nereguliuoja modernųjų technologijų ar rinkų logika. Vyriausybės turi padaryti sudėtingus pasirinkimus, kaip ketina rūpintis savo piliečiais (taip pat – ir už valstybės sienų)⁵⁷. Tam vyriausybėms reikia strategijos, taip pat – ir Didžiosios strategijos.

⁵⁶ Castells, 2006, p. 338.

⁵⁷ Freedman, p. 15.

Po Šaltojo karo ginkluoto supervalstybių konflikto tikimybė tapo minimali, ir tai sušvelnino valstybių strateginius imperatyvus, kurie anksčiau versdavo nenuleisti akių nuo tarptautinės politikos darbotvarkės. Šaltojo karo pabaiga kai kurioms valstybėms gražino nepriklausomybę, bet kai kurioms jų liberalizacija yra didžiulis iššūkis, į kurį reikia atsakyti tinkamai organizuojant šalies ekonominį ir politinį gyvenimą. L. Freedmano teigimu, nėra jokios priežasties tikėtis, kad gyvenimas menčiau išsivysčiusiose šalyse pagerės savaime⁵⁸. Kartu būtų galima pridurti, jog nėra jokios priežasties tikėti stabilus, turtingo ir vis gerėjančio gyvenimo Vakarų pasaulio šalyse premisos nekintamumu. Globali tarptautinės sistemos prigimtis lemia, kad silpnų valstybių nesėkmės neišvengiamai daro įtaką ir Vakarų pasauliui: migracijos protrūkiai, ekologinės katastrofos, regioniniai konfliktai, terorizmas ir t. t. tikriausiai gražins karinių intervencijų prioritetą į Vakarų valstybių darbotvarkes (tai akivaizdžiai atspindi po 2001 m. rugsėjo 11-osios įvykių ypač suagresyvėjusi JAV užsienio politika). Labai svarbu, kad vakariečiams (ypač – Vakarų Europos šalyse) vis dėlto sunku suvokti, kaip ši daugelio veiksmų kombinacija gali tiesiogiai kelti grėsmę jų asmeninei gerovei⁵⁹. Be to, didžiosios Vakarų Europos valstybės išlieka konservatyvios prigimties – jos nenori imtis aktyvaus vaidmens ir atsakomybės už globalų saugumą. Kas kita yra JAV – šios valstybės turbūt niekas negalėtų apkaltinti veiklumo ir aktyvumo stygiuimi pastaraisiais metais.

Kaip pažymi H. Riecke, Berlyne įsikūrusios Vokietijos užsienio politikos tarybos mokslo darbuotojas, šių dienų globalios grėsmės turi dvi ypatybes, dėl kurių darosi sunku veiksmingai taikyti iš anksto numatytas priemones, t. y. kryptingai įgyvendinti ilgalaikes didžiąsias strategijas. Pirma, netradicinės grėsmės kyla labiau dėl visuomenės plėtotės reiškinių, o ne vyriausybės sprendimų. Todėl strategai turi iš

⁵⁸ Ten pat, p. 15.

⁵⁹ Freedman, p. 16.

naujo pergaltoti tokias tradicines priemones kaip karinė intervencija ir atgrasomieji veiksmai. Antra, skiriamasis šių dienų saugumo politikos bruožas yra netikrumas, nes priešininkų – ne valstybių – motyvacija, ketinimai ir pajėgumai dažnai yra nežinomi. Be to, labai sunku apskaičiuoti viename pasaulio krašte vykstančių įvykių arba veiksmų poveikį kito pasaulio krašto saugumui. Dėl to vienodai lengvai gali atsirasti arba grėsmės pervertinimo, arba nusiraminimo pojūtis⁶⁰.

Čia pat verta pažymėti, kad kai kurie konstruktyvistinės tarptautinių santykių stovyklos atstovai pripažįsta, jog šiuolaikiniame postmodernybės pasaulyje tokios valstybės kaip JAV, Rusija, Kinija ir kai kurios kitos vis dar tiki absoliutaus nacionalinio suvereniteto svarba⁶¹. Pavyzdžiui, JAV per pastaruosius du dešimtmečius ryškėja nacionalinės Didžiosios strategijos – kaip studijų objekto – renesansas. Paskutiniame praėjusio amžiaus dešimtmetyje garsūs Jeilio universiteto, JAV, istorikai J. L. Gaddis ir P. Kennedy kartu su žinomu JAV politiku Ch. Hillu įkūrė Didžiosios strategijos studijų programą, kuri sulaukė milžiniško populiarumo tarp studentų⁶². Šiandien vis dažniau kalbama apie demokratijos, finansinį, pilietiškumo deficitą. Savo ruožtu, J. L. Gaddis kalba apie nacionalinės Didžiosios strategijos deficitą, kuris, jo manymu, akivaizdus pastaruosius du dešimtmečius, ir turės neigiamų pasekmių ilgojoje perspektyvoje. Didžiosios strategijos, kaip studijų objekto, renesansas JAV kelia daugybę klausimų. Pavyzdžiui, ar tai reiškia JAV pastangą sugręsminti po Šaltojo karo „nusiraminusią“ vakariečių sąmonę ir prisiimti vienintelės supergalybės, pajėgios apginti pasaulį nuo šiuolaikinių grėsmių, vaidmenį? Ar tokia strategija dera su tinklaveikos visuomenės orga-

⁶⁰ Riecke H., *Pokyčių reikšmė*. NATO apžvalga, 2005 m. balandis, < <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/lithuanian/art2.html> >.

⁶¹ Paulauskas K., „The Big, the Bad and the Beautiful: America, Russia and Europe’s Mellow Power“, *Lithuanian Foreign Policy Review* 2008, no 20, p. 121.

⁶² Feaver P., *What is Grand Strategy and why do we need it?*, < http://shadow.foreignpolicy.com/posts/2009/04/08/what_is_grand_strategy_and_why_do_we_need_it > 2009 04 08.

nizavimo ir valdymo principais? Koks šios strategijos santykis su nacionaliniu saugumu, kaip kertiniu nacionalinės valstybės strateginiu tikslu, ir t. t?

J. L. Gaddis pateikia gana išsamius atsakymus į minėtus klausimus. Pasak jo, Didžioji strategija yra ekologinė disciplina, reikalaujanti gebėjimo matyti, kaip skirtingos problemos siejasi tarpusavyje. Tam reikia specifinių žinių, bet kartu būtinas gebėjimas apibendrinti, nes be jo negali būti supratimo, kaip veikia visa sistema, kokios jos ištakos ir kur link ji juda⁶³. Filosofas I. Berlinas atkreipė dėmesį į tai, kad pastaruoju metu universitetuose ugdomi vadinamieji „ežiai“, kurie labai gerai žino vieną dalyką, bet nebeugdamos vadinamosios „lapės“, kurios žino visko po truputį ir geba tuo naudotis, siekdamos tikslų. Paradoksas – dauguma universitetų studentų nebedirba pagal įgytą specialybę visą gyvenimą. Jie plečia savo akiratį, įgyja net kelias specialybes, įvairių profesinių įgūdžių bei patirčių, tačiau nesusgeba apibendrinti kompleksinių reiškinių. Antrojo pasaulinio karo ir Šaltojo karo metu universitetuose buvo ugdomos „lapės“, tai lėmė specialistų, galinčių apibendrinti, poreikis. Trumpai tariant, minėti JAV mokslininkai nori atkreipti dėmesį, kad vadinamasis sugrėsminimo procesas, kuris vyko po Šaltojo karo, kai daugelio Vakarų valstybių piliečių sąmonėje tarsi „išsitrynė mintis“ apie tiesioginių grėsmių galimybę, dar nereiškia, jog pasaulis, kuriame gyvename, natūraliai rutuliosis vien tik į gerąją pusę. Nesiekdami „sugrėsmininti nebegrėsminamos visuomenės“ šie autoriai nori atkreipti dėmesį, kad mes patys esame atsakingi už pomodernios visuomenės saugumą ir plėtrą, o tam būtina sutelktis ir mokslo pagrindu ugdomos savybės, leidžiančios analizuoti ir apibendrinti šiuolaikinius reiškinius (tarp jų – ir šiuolaikines grėsmes).

Iš Jeilio universitete Didžiosios strategijos kursą studijuojančių studentų reikalaujama „suspausti“ kompleksiskumą ir pateikti klau-

⁶³ Gaddis J. L., *We Now Know: Rethinking Cold War History*, New York: Oxford University Press, 1997, p. 140, 251.

simus ar problemas aiškiai ir paprastai, t. y. – apibendrinti. Tokie studentai privalo mokėti istoriją. Skaitydami Tukididą jie sužino, kad istorija nesikartoja, bet ji panaši į tai, kas buvo, arba, kaip mėgdavo sakyti M. Twainas, – kad istorija ne kartojasi, o „rimuojasi“. Istorijos mokėjimas suteikia gravitacijos centrą, atspirtį – nuojautą, kur eiti. Vis dėlto istorijos žinių nepakanka. Dar būtina teorija. Strategijos klasiko C. von Clausewitzo teigimu, teorija moko mus atpažinti ryšius, kurie sieja vienus elementus su kitais. Kartu jis išpėja, kad „būtų pernelyg skubota dedukuoti universalius dėsnius, tinkančius kiekvienam atvejui, nekreipiant dėmesio į daugybę aplinkybių, taip pat – atsitiktinumą“⁶⁴. Teorija skirta tam, kad žmogus kiekvieną kartą nepradėtų analizuoti visko nuo pradžių, o gebėtų medžiagą atsirinkti ir rūšiuoti tam tikra tvarka. Tai reiškia išlavintą protą, kuris geba savarankiškai tobulėti⁶⁵. C. von Clausewitzo įsitikinimu, strategas turi būti ir „ežys“, ir „lapė“ – tik tokiu atveju išvengiama klaidingo teorinio apibendrinimo, kurio vienas pavyzdžių – tam tikrų JAV ir Vakarų Europos šalių strategų tikėjimas, kad demokratija yra tinkama valdymo forma visose kultūrose ir civilizacijose, neatsižvelgiant į jokias aplinkybes: ji „neatkrinta“ (angl. *rollback*), ir, kadangi demokratijos tarpusavyje nekariauja, demokratijos plėtra yra neabejotinas globalios taikos ir saugumo laidas⁶⁶. Ši „istorijos pabaigos“ arba „demokratijos neišvengiamos plėtros“ teorija, garsaus JAV filosofo F. Fukujamos sukurta Šaltojo karo pabaigoje, politiniuose sluoksniuose įgijo neįtikėtinai didelį populiarumą, kokio, kaip tvirtina kai kurie analitikai, kitomis politinėmis sąlygomis nebūtų įgavusi. Ji suteikė pasaulio viziją, remdamasi nūdienos patirtimi, nesena praeitimi. Ji privertė tikėti, kad, pavyzdžiui, NATO plėtra – paprastas ir lengvas

⁶⁴ von Clausewitz C., *On War*, edited and translated by Peter Paret and Michael Howard, Princeton: Princeton University Press, 1976, p. 374.

⁶⁵ von Clausewitz, p. 374.

⁶⁶ Fukuyama F., *The End of History and the Last Man*, New York: Free Press, 1992, p. 223.

dalykas⁶⁷. Tarsi neatsižvelgta į tai, kad po Pirmojo pasaulinio karo buvo demokratijos žlugimo pavyzdžių Europoje. Rusijoje demokratija teišsilaikė kelis mėnesius tarp dviejų revoliucijų 1917 m. Tik per pastaruosius du dešimtmečius demokratinė santvarka sustiprino savo pozicijas Lotynų Amerikoje, nepaisant milžiniškos JAV įtakos šiame žemyne. Tuomet kaip „demokratijos neišvengiamos plėtros“ teorija galėjo įsitvirtinti tarp akademikų, juk jie taip mėgsta tikrinti teorijas? J. L. Gaddis įsitikinimu tai įvyko dėl to, kad teorijų validumas šandien tikrinamas tik vienos disciplinos ribose.

Ilgą laiką buvo manoma, kad neigiamos pernelyg didelio pasitikėjimo teorija pasekmės negresia tam tikriems tiksliesiems mokslams ir su jais susijusioms veiklos sritims – pavyzdžiui, verslui, bankų ir finansų sektoriams. Vis dėlto tikėjimas dereguliacijos nauda, paliekant viską ekonominio liberalizmo klasiko A. Smitho vadinamajai „nematomai rankai“, kai kurių analitikų įsitikinimu, pasiteisino tik iš dalies. Vakarų pasaulio šalyse gajus tikėjimas, kad sofistikuoti matematiniai modeliai ir juos valdantys kompiuteriai gali funkcionuoti kaip autopilotai lėktuvuose: kur kas tiksliau nei žmogus skaičiuoti kintamuosius ir taip užtikrinti efektyviausią būdą investuoti, pirkti, parduoti. J. L. Gaddis manymu, toks tikėjimas – tai siekis išsivaduoti iš istorijos, o ne ją reflektuoti: „[...] pilotai žino, kad lėktuvai kartais krinta net esant idealioms oro sąlygoms. Taip atsitinka dėl to, kad pilotai kartais įveda klaidingus techninius duomenis.“ Viena iš šandienos Didžiosios strategijos deficito priežasčių – pernelyg didelis pasitikėjimas „autopilotais“⁶⁸. Didžioji strategija reikalauja ir teorijos, ir kartu – atmesti teorijas. Tik tuo atveju, jei žinai, kur bandai nueiti ir kokios kliūtys yra tame kelyje, – gali spręsti, kurias teorijas naudoti, o kurias – atmesti. Didžioji strategija reikalauja matyti visumą ir panaudoti visas turimas priemones, siekiant tikslo.

⁶⁷ Gaddis J. L., „Ending Tyranny: The History of an Idea“, *The American Interest*, IV (September/October, 2008), p. 10.

⁶⁸ Gaddis, 2009.

Apibendrinant galima preziumuoti, kad vakarietiškosios Didžiosios strategijos, paremtos liberaliosios demokratijos koncepcija, plėtos sėkmė priklausys ne tik nuo šios strategijos inertiškos logikos, bet ir nuo apgalvotų bei ryžtingų valstybių vyriausybių politinių sprendimų. Didžioji strategija reikalauja totalios sutelkties, siekiant viziją įgyvendinti. Iš pirmo žvilgsnio jos, kaip reiškinio, pobūdis visiškai nedera su šiuolaikinio pasaulio teikiamų galimybių individui prasmėmis. Šiandienos pasaulyje vis sunkiau ilgą laiką „išbūti sutelkties būsenos“ ir išlaikyti dėmesį bet kuriam dalykui. Tai liudija beveik visi globalaus pasaulio sandaros ypatumai: vis rečiau žmogus nugyvena visą gyvenimą toje pačioje vietovėje, dirbdamas tą patį darbą; kinta vadinamieji tradiciniai šeimos, religijos suvokimo ir įprasminimo ritualai; kinta nacionalinės valstybės vaidmuo tarptautinėje sistemoje, taip pat – piliečių sąmonėje. Ir vis dėlto nacionalinė valstybė ne tik gali, bet greičiausiai – ir privalo – imtis atsakomybės už tinklaveikos visuomenėje tarpstančių savo piliečių dabartį ir ateitį. Kitaip tariant, šiuolaikinė didžioji strategija iš esmės mažai kuo skiriasi nuo vadinamųjų tradicinių didžiųjų strategijų, kurių kertiniai postulatai buvo siejami su valstybės „įsitvirtinimo po saule“ kategorijomis. Tradicinėse didžiosiose strategijose daugiausia dėmesio skiriama saugumo (dažniausiai – karinio, bet taip pat – politinio, ekonominio, energetinio, socialinio, kibernetinio, ekologinio) problematikai. Šiuolaikinės Didžiosios strategijos kertinis tikslas – taip pat valstybės nacionalinis saugumas, tačiau pakito priemonės ir aplinka, kurioje ta strategija įgyvendinama. XXI a. Didžiojoje strategijoje „įsitvirtinimo“ sąvoką siūlytina keisti „įsitinklinimo“ koncepcija. Ji reikštų valstybės gebėjimą sumaniai „nardyti“ globalios tinklo valstybės vandenyne, gaudant ir / ar ekstrapolijuojant iš / į jos / ją tai, kas labiausiai tenkina / vienija konkrečios šalies piliečius su savo valstybe (taip pat – vietiniais ir regioniniais tapatumais). Kartu tai reikštų valstybės gebėjimą, atsižvelgiant į specifinius savo visuomenės pranašumus ir trūkumus (išsimokslinimo lygį ir specifiką, įvairių ekonominių veiklų diversi-

fikaciją, kultūrinę aplinką ir pan.), kaupti globalaus pasaulio tinklaveikos srautus (prekių, paslaugų, kapitalo, idėjų, įvaizdžio ir visomis kitomis įmanomomis formomis) valstybės plėtrą skatinančia linkme. Reizumuojant pažymėtina, kad jei Vakarų šalis jausis saugios tik tuomet, kai bus sukonstruota globali demokratinė, liberali tvarka – jos netruks įsitikinti, jog tai reikalauja ypač didelių pastangų⁶⁹. Ir šiame darbe joms greičiausiai reikės didžiųjų strategijų.

Išvados

- Didžioji strategija nuo neatmenamų laikų yra tautų ir valstybių politikos varomoji jėga. Šios strategijos paskirtis – koordinuoti ir kaupti visus valstybei prieinamus išteklius, siekiant ilgalaikių tikslų, kuriuos apibrėžia fundamentalūs politiniai sprendimai.
- Po Šaltojo karo dėl grėsmių gyvybiniam vakarietišku valstybių interesams tikimybės sumažėjimo vis dažniau kalbama apie vienintelę globalią Vakarų pasaulio Didžiąją strategiją. Tai – liberaliosios demokratijos ir rinkos ekonomikos plėtra.
- Nuo XX a. paskutinio dešimtmečio vyksta procesas, kurio metu nacionalinės valstybės iš suverenių subjektų tampa strateginiais veikėjais, atstovaujančiais savo interesams globalios sąveikos sistemoje. Tikrasis veikiantis šios sistemos subjektas – *tinklo valstybė*, sudaryta iš nacionalinių valstybių, tarptautinių institucijų, nacionalinių valstybių asociacijų, regionų bei vietos valdžios struktūrų ir nevyriausybinų organizacijų.
- *Tinklo valstybės* stabilumą lemia valstybių ir nevalstybinių subjektų apsisprendimas atsisakyti bent dalies individualaus suverenumo. *Tinklo valstybės* plėtotės sąlyga – kosmopolitinės (tinklaveikos visuomenės aktualijas atspindinčios) kultūros susiformavimas pasaulio pilietinėse visuomenėse. Mažai tikėtina, kad vyriausybės sparčiai pereis nuo „tarptautinių santykių“ prie

⁶⁹ Freedman, p. 18.

pasaulio vidaus politikos perspektyvos, jei patys žmonės nepalaikys tokio mąstymo pokyčio^{70, 71}. Globalizuotos visuomenės ir kosmopolitinės valdymo formos vizijai prieštarauja ir JAV vienašališkai įgyvendinama nacionalinė Didžioji strategija. XXI a. pradžioje vyksta procesas, kurio metu problemų globalizacija, žmonių savivoka bei nacionalinių interesų gynimas tolsta vieni nuo kitų neformalios *tinklo valstybės* aplinkoje.

- Vakarietiškosios Didžiosios strategijos, paremtos liberaliosios demokratijos koncepcija, plėtros sėkmė priklausys ne tik nuo šios strategijos inertiškos logikos, bet ir nuo apgalvotų bei ryžtingų valstybių vyriausybių politinių sprendimų, kuriuos privalės priimti nacionalinės valstybių vyriausybės. Šiandienos geopolitikos realijos ir netolygi ekonominės gerovės sklaida skirtingose pasaulio dalyse gali aktualinti nacionalinių didžiųjų strategijų poreikį
- Šiuolaikinės Didžiosios strategijos tikslai nesiskiria nuo vadamosiose tradicinėse didžiosiose strategijose postuluotų tikslų – tai valstybės saugumas ir visapusiška plėtra. XXI a. Didžiojoje strategijoje valstybės „įsitvirtinimo po saule“ sąvoką siūlytina keisti „įsitinklinimo“ koncepcija, kuri reikštų valstybės pastangą išnaudoti globalios *tinklo valstybės* teikiamas galimybes nacionalinės plėtros tikslais⁷².

⁷⁰ Habermas J., *Die postnationale Konstellation*, Frankfurt: Suhrkamp (quoted from the Spanish translation, Barcelona, Paidós), 2001, p. 145.

⁷¹ Visuomenės nuomonės apklausos rodo, kad Europoje, kaip ir kitur, vyksta atvirkštinis procesas – daugelis europiečių nenori atsisakyti nacionalinio suvereniteto. Istorijos inercija nesunaikina nacionalinių valstybių, nes valstybės ir jų teritorijose gyvenantys piliečiai puoselėja gynybinį bendruomeniškumą, nacionalizmą ir kitas vietinio arba valstybinio lygmens tapatumo formas kaip išsigelbėjimo nuo globalių srautų keliamo chaoso priemonę. Žr. Castells, p. 346.

⁷² Būtent šiame kontekste verta analizuoti mažųjų valstybių didžiųjų strategijų galimybes. Tarkime, Estijos valstybės įvaizdžio formavimo ir sklaidos politika (kaip vienos efektyviausių įsitvirtinimo *tinklo valstybėje* priemonių sėkmingas išnaudojimas) vertintina kaip svari mažosios valstybės Didžiosios strategijos projekcija. Šiame kontekste svarstytinos ir Lietuvos didžiosios strategijos galimybės.

ŠALTINAI IR LITERATŪRA

Baylis J., Rengger N. J., eds., *Dilemmas of World Politics. International Issues in a Changing World*, Oxford: Clarendon Press, 1992.

Castells M., *Comparative Studies on the Network Society*, London: Edward Elgar, 2004.

Castells M., „Informacijos amžius. Ekonomika, visuomenė ir kultūra“, II tomas. *Tapatumo galia*, Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2006.

von Clausewitz C., *On War*, edited and translated by Peter Paret and Michael Howard, Princeton: Princeton University Press, 1976.

Corneta C., „The Pentagon's New Budget, New Strategy, and New War“, *Project on Defence Alternatives* (June 2002).

Feaver M., *What is Grand Strategy and why do we need it?* < http://shadow.foreignpolicy.com/posts/2009/04/08/what_is_grand_strategy_and_why_do_we_need_it, 2009, 04 08 >.

Freedman L., „Grand Strategy in the Twenty-First Century“, *Defence Studies* 1, (1) (Spring 2001).

Fukuyama F., *The End of History and the Last Man*, New York: Free Press, 1992.

Gaddis J. L., „Ending Tyranny: The History of an Idea“, *The American Interest*, IV (September/October, 2008).

Gaddis J. L., „What Is Grand Strategy?“, Prepared as the Karl Von Der Heyden Distinguished Lecture, Duke University, February 26, 2009.

Gaddis J. L., *We Now Know: Rethinking Cold War History*, New York: Oxford University Press, 1997.

Gray C. S., „Strategy in the Nuclear Age: The United States 1945–1991“, Murray Williamson, Knox MacGregor and Bernstein Alvin (eds.), *The Making of Strategy: Rulers, States and War*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

Greene R., *33 karo strategijos*, Vilnius: Algarvė, 2009.

Habermas J., *Die postnationale Konstellation*, Frankfurt: Suhrkamp (quoted from the Spanish translation), Barcelona, Paidós, 2001.

Habermas J., *Legitimation Crisis*, Boston: Beacon Press, 1973.

Howard M., „Grand Strategy in the Twentieth Century“, *Defence Studies* 1 (1) (Spring 2001).

Kennan G. F., „The Experience of Writing History“, Vaughn Stephen (ed.), *The Vital Past: Writings on the Uses of History*, Athens: University of Georgia Press, 1985.

Leigh Fermor P., *A Time of Gifts*, London: Penguin, 1977, p. 20.

Liddell Hart B. H. *Strategy*, London: Faber & Faber, 1967. 2nd rev. ed.

Livre Blanc sur le Defence (Paris, 1994).

Ondrejcsák R., „Security Strategies and Visions of the United States, the United Kingdom, France and Germany“, *Slovak Foreign Policy Affairs*, 2003, issue I.

Paulauskas K., „The Big, the Bad and the Beautiful: America, Russia and Europe's Mellow Power“, *Lithuanian Foreign Policy Review*, 2008, p. 20.

Poulantzas M., *L'etat, le pouvoir, le socialisme*, Paris: Presses Universitaires de France – Politiques, 1978.

Riecke H., *Pokyčių reikšmė*. NATO apžvalga, 2005 m. balandis, < <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/lithuanian/art2.html> >.

The National Security Strategy of the United States of America, September, 2002; *The National Security Strategy of the United States of America*, March, 2006.

The Strategic Defence Review, Ministry of Defence, 1998.

The Strategic Defence Review: A New Chapter, Ministry of Defence, July 2002.

Vareikis E., *Tarptautinis ir nacionalinis saugumas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2005.

Vasiliauskas A., *Strateginis valdymas*, Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2007.

Vitkus G., *Europos Sąjungos užsienio politika: trumpas vadovas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.

Wilensky H., *The Welfare State and Equality: Structural and ideological Roots of Public Expenditures*, Berkeley, CA: University of California Press, 1975.

SUMMARY

PREMISES AND PERSPECTIVES FOR A GRAND STRATEGY IN OF THE 20TH AND 21TH CENTURIES

Grand Strategy is a focused application of all available instruments of power and influence to assure survival and security of a nation, a State or that of their associations. The Article focuses on Grand Strategy demand and purpose problem in the 21st Century. Modern Grand Strategy – *i.e.* 20th and 21st Century – represents the object of this article. The United States, Germany, the United Kingdom and France all do possess different Grand Strategies, distinct methodologies of justification for the use of power and, also, various strategic cultures. *E.g.*, the United States never had powerful neighbors nor had it faced the necessity to accommodate itself to the practices of other States, therefore American culture of the Grand Strategy is characterized by the “*can do strategic culture*” concept. Notwithstanding, West European strategic culture is a *culture of compromises*.

As nation states have lost their exceptional privilege to be sole architects of international relations and whereas “substantially serious” threats that aim on a regular basis to sharply focus the human thought are absent, there can be recorded no sufficient ambition to contemplate on the terms of Grand Strategy. Presently, one is forced to speak not of Grand Strategies of particular States, but of the phenomenon of Grand Strategy of the Western world, that is build upon postulates of the liberal democracy development. Liberal democracy as a global and unique foundation to the Grand Strategy, its core leitmotif and, eventually, as its sole theoretical substantiation has gone

mainstream in the Western world political discourse and academia, raises legitimate inquiries on the need of separate national Grand Strategies, their content, construction purposes and feasibility. The so-called social networking (*network society*) theory suggests one of the possible responses. Our world today is shaped by incomparable vectors of globalization and dissemination of various identities. IT revolution and restructuring capitalism have both helped in formation of a new type of society – the *network society*.

Consequences of the *network society* formation to the nation states' abilities to strategically plan their future are fundamental. State is only capable to project its development connecting such projections to the global context and accommodating its interior policies to the global competition requirements. In this context, it is vital to reconstruct definitions contributing to our efforts to comprehend power links that describe modern society, so that these definitions would not be based upon necessary link between a nation and a state as prerequisites and would clearly separate identity from instrumentality. One must discern new power relations that are by no means controlled by a nation state. Power relations represent ability to employ global instrumental networks via concrete forms of identity, whilst aiming to achieve transnational instrumental objectives. In this case, core ambition of the Grand Strategy of the nation states would be to reveal how power relations, not limited by State, are capable to remain a main component in State practice.

In the course of two decades, one can observe a national Grand Strategy renaissance in the United States as the study object. American historian John Lewis Gaddis points to the process of “desecuritization” that commenced in the aftermath of the Cold War, with the Western citizens experiencing a phenomenon of mind “data erase” when it comes to the possibility of immediate threats, which by no means signifies the world development would continue only on positive path. We ourselves bear the responsibility for security and development of the postmodern society and for that cause a cohesion and scientifically substantiated qualities that enable us to analyze and generalize contemporary phenomena (contemporary threats included) become assets of an extreme importance.

Development success for the Western Grand Strategies model, one based upon the concept of liberal democracy, would depend not only on globalization or logic of the speedily developing *network societies*, but also on the properly calculated and conclusive political decisions of the national governments. If the Western States are feeling secure only when global democratic liberal order is in action, it will not take long for them to realize this sort of security comes at a price of grand efforts. Now this is exactly the time you might wish to turn to the Grand Strategies.